

Завод за проучавање културног развитка, Београд

УДК 008:005.745(497.11)"2019"(049.32)
316.722(497.11)"20"(049.32)

ВРЕДНОСТИ И ЊИХОВА КРИЗА – ДА ЛИ СУ НАМ ВРЕДНОСТИ ВАЖНЕ

У Заводу за проучавање културног развитка, у сарадњи са удружењем *Базаарт*, 18. априла 2019. године одржана је трибина под насловом „Култура у транзицији друштвених вредности”. Трибина, поред још једне одржане 23. маја, замишљена је као увод у националну конференцију „Васпитавати културом – Ка друштву у ком су вредности важне”, која је одржана крајем јуна у Београду. Намера организатора конференције је усаглашена са напорима да се нагласи друштвена важност сарадње између ресора културе и образовања, која кроз предлог Стратегије развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године и Нацрт Закона о изменама и допунама Закона о култури, као и друге активности надлежних министарстава, установа и организација цивилног друштва, добија све систематичније институционалне облике.

С обзиром да до примене планских и системских облика сарадње између ових ресора још није дошло, рад на подизању јавне свести о неопходности овакве сарадње, осмишљавање њених модалитета и активно подстицање да се предложене мере примене у пракси, увек је добродошло. Томе свакако доприноси поменута конференција, као и трибине које је најављују, тим пре што је она настала сарадњом између организације цивилног друштва и републичке установе културе, уз учешће универзитетских професора и просветних радника. Такође, конференција у свој фокус ставља питање вредности, као са становишта културне политике тешко мерљиву и још теже непосредно применљиву категорију, која је неспорно важна за мотивисање реализације идеје о друштвеној важности усаглашавања културе и образовања.

На трибини „Култура у транзицији друштвених вредности” учествовали су Милена Драгићевић Шешић, Слободан Цвејић, Владимир Коларић, Јасна Димитријевић. Ана Мартиноли и Вирцинија Ђековић, а разговор је водила Јована Караулић. Овај текст неће представљати сажетак идеја изнетих на трибини нити мог излагања, већ ће издвојити неке теме од важности за разумевање појма културних вредности и њиховог статуса у савременом друштву.

Као и појам културе, и појам вредности представља флуидан појам подложен различитим, што теоријским што идеолошким интерпретацијама. Вредности с једне стране представљају индивидуалне предиспозиције које опредељују нечије понашање, док се с друге стране могу посматрати као историјски генерисана темељна уверења и ставови, односно скупови уверења и ставова, којима појединци и заједница одговарају на питања сопственог постојања и заједништва. У том смислу, и сама култура може бити сагледана као историјски формиран комплекс нормативно-вредносних (или идејно-вредносних) основа људске делатности, у складу са којим разлике између друштава, држава и култура, па и историјских епоха, нису само резултат различитог економског или политичког поретка, него пре свега различитих погледа на свет, чије језгро су вредности и култура.

Вредности у овом смислу представљају основ идентитетских опредељења и (само)одређења, и као такве нису апсолутне, али у многоме одређују понашање појединаца и група у друштвеном, као и институционалном контексту, од локалне до међународне равни. Вредности такође нису једнообразне за све припаднике једног друштва и грађане једне државе, па чак ни за самог појединца у различитим егзистенцијалним контекстима. Вредности у неком смислу треба схватити као одговор појединца или групе на изазове из система и околине система ком припадају или који чине. Вредности су својеврсни инструменти којима се прилагођавамо систему и системској околини, и као такво они могу бити пасивно (традиција и важеће друштвене норме) или активно (самосвестан избор аутономног појединца или мотивисане групе) усвајане, при чему се, опет не ради о апсолутним и једнозначним категоријама.

Такође, што се не сме заборавити, вредности су конструисане, усмераване и употребљаване од одређених центара моћи и оне се, као и целокупан друштвени и културни миље, препознају у одређеном институционалном контексту. Када говоримо о кризи вредности у неком друштву, морамо бити свесни нивоа до које је она генерисана од стране одређених носилаца моћи, као и на који начин правни и

институционални систем државе подржава или санкционише одређена вредносна уверења и изборе. Колико су, другим речима – на пример у Србији – институције, укључујући и ресорна министарства, уопште у могућности да утичу на систем вредности у одређеним аспектима, захваљујући значајним законским ограничењима.

Вредности су, такође, увек у кризи, јер се увек преиспитују и њихово изражавање и практиковање увек носи одређену меру конфликтности у односима између појединаца, појединаца и група, различитих подскупова друштвеног система, укључујући и генерацијске, као и однос између приватног и јавног.

Хибридно, разцепљено, конфликтно и сегментираност поља вредности у данашњем друштву – а то је глобална тенденција – можемо посматрати са становишта усмереног деловања центара моћи у смеру остваривања пројекта рефеудализације света, о чему сам већ писао („Псеудо-апокалиптичке стратегије и њихово медијско посредовање на просторима бивше Југославије”), али и као последицу кризе глобалног карактера која се не препознаје више само на политичкој, идеолошкој и моралној, него на културно-цивилизацијској равни, односно равни сукоба и преиспитивања темељних уверења на којима почива постојања како појединца тако и заједница и њихових институционалних уобличавања.

Конфузија вредности је, с једне стране, манипулативни пројекат који води ирационализацији јавне свести и укинућу политичког процеса, а с друге одраз кризе доминантне идеолошке платформе која више не нуди функционалне, прихватљиве и целовите егзистенцијалне одговоре појединцима, као ни групама и заједницама са снажније израженом потребом очувања заједничког идентитета. Потрага за коренима у временима – пре свега вредносних – криза, на индивидуалном плану води трагању за упориштима у такозваним „дубоким структурама”, релативно независним од промена на идеолошком или институционалном нивоу.

То у неку руку доказује истраживање Завода за проучавање културног развика „Вредности и културни активизам матураната Србије” (2011), ауторки Бојане Субашић и Богдане Опачић, у ком се наводи се такозвани традиционани ставови тадашњих матураната у Србији не огледају толико у „перцепцији политичких кретања”, колико у „односу према породици и поделама улога у приватној сфери”, при чему се породични и родни идентитет претпостављају националном или верском, а о другом културно генерисаним

идентитетима да не говоримо. Они, према истраживању, не изражавају толико снажна „традиционална“ уверења, колико „показују симбиозу традиције и модерног“, док се и постојање „ксенофобије и националистичких ставова“ објашњава најчешће страхом од „губитка националног идентитета, своје прошлости“. Укратко, додајем, нове вредности обликују се потребом за преживљавањем, не само индивидуалним, него и опстанком заједнице у културно и идентитетски препознатљивим облицима. У неким временима, оно што изгледа као „затварање“ може бити одговор усмерен као „чувању семена за будућност“, опредељење типичније за епохе или културе опстанка него за епохе или културе стваралаштва.

А стваралаштво, односно примат стваралаштва над пуким преживљавањем, као и вредносни снажно усмерене ка позиву самоостварења сваке личности у заједници као подстицајном систему и системској околини за такво самоостварење – чему би морали да тежимо – може превладати тек када свако од нас, са пуном одговорношћу према себи и другима, своју културну, уметничку и образовну делатност усмери као аутентичном и проживљеном одговарању на основна питања смисла наших живота и заједништва, које ће сви, а нарочито млади, моћи да доживе као егзистенцијално важна. Као и сваки друштвени проблем, и проблем вредности и кризе вредности је најпре питање за оне који би волели да их сматрају елитом, а који своје приватне интересе и синекуре неће претпостављати одговорности према другима и према заједници, а у првом реду према самима себи. А то је, више од сваког истинског или умишљеног „популизма“, један од темеља кризе у којој се налазимо, без обзира на идеолошке и страначке позиције које заузимамо, или врсту реторике којом мање или више вешто замаскиравамо своју намоћ. А вредности неће бити важне, и биће пуке апстракције, док нам најпре не буде важан човек – сваки без изузетка, и истински.